

Drömmen om församlingen

– vilken gemenskap vill vi vara?

MEDARBETARKONFERENS

Svenska Baptistsamfundets Personalförbund

8–10 november 2011

Olivehällkyrkan, Vallbyvägen 35 i Strängnäs

(Ahlberg, slutskrivning Om den inre missionens organisation.doc)

Föredrag av Björn Svärd

De nya ögonen och de gamla

Till förståelsen av Per August Ahlbergs ”Om den inre missionens organisation”. En kritisk granskning.

Det finns mitt i skogen en oväntad glänta som bara kan hittas av den som gått vilse. (Första raden i Tomas Tranströmers dikt "Gläntan" (ur Sanningsbarriären, 1978))

Denna Tranströmers sanning om gläntan äger som många före mig insett otaliga tillämpningar. För mig har den gett en av nycklarna till förståelse av den svenska 1800-talsväckelsen. ”Gläntan” har fått mig att reflektera över vad det var som den svenska artonhundratalsväckelsen såg som ingen annan märkte, men också att uppmärksamma var de väckelsekristna föreföll lika blinda som alla andra.

I min föreställningsvärld representeras Tranströmers ”den som gått vilse” av de många sökande, villrådigas och andligt uppgivna som under det begynnande 1800-talet sökte Gud. Den oväntade gläntan i skogen är för mig deras upptäckt av Kristus.

Med Kristus trädde en ny värld fram för deras ögon. Bland mycket annat kunde de plötsligt se och förstå Guds ord. Det var bara att läsa innantill som det stod. Genast fick de sina andliga upplevelser bestyrkta. Nya testamentet blev för dem en underbar bekräftelse på vad de för egen del både upplevt och sett. Därtill kom att bibelordet förstärkte upplevelserna. Bibeltexterna till och med riktade, tolkade och förtydligade dem.

Det var en fröjd för dessa väckta att ur Skriften hämta bevis för att deras väg var den rätta. Väckelsepionjären P A Ahlberg (1823–1887) en bland flera grundare av Östra Smålands missionsförening, excellerar i bibelord som bekräftar att hans vägledning ”Om den inre missionens organisation” stod på säker grund. Det tycks som allt vad han påstår i boken har bibelstöd.

Till det kan den sentida kritikern tillägga; Ahlberg och med honom många andra, menade sig läsa som det stod i en bok som de uppfattade som enhetlig och ofelbar och där allt pekade fram mot Kristus. Att han och de andra i själva verket fyllde upp och täppte till luckor i förståelsen med egna tankar och erfarenheter, hade han och de andra väckta inte en aning om. Detta förtar inte det faktum att väckelsepionjärernas andliga upplevelser hade direkta paralleller i de första kristnas vittnesbörd.

Så till frågan varför jag valt just P A Ahlberg och hans 1857 utkomna bok ”Om den inre missionens organisation” när jag skall redovisa den svenska 1800-talsväckelsens ”dröm om församlingen”. Jag har funnit att Ahlbergs bok väl svarar mot stämningläge och synsätt i den svenska väckelse som från 1850-talet och framåt växte sig allt starkare. Så väl att ”Den inre missionens organisation” blev en av förlagorna och mallarna när den nyevangeliska väckelsen i fortsättningen organiserade sig i missionsföreningar och församlingar.

Det sägs visserligen hårda ord i boken om baptister, separatister och mormoner. Men som jag kommer att visa hade Ahlberg med sin framställning beträtt en väg där steget över till separatism och frikyrkobildning var snubblande nära. Detta trots påståenden om motsatsen.

Både gamla och nya ögon i samhällsanalysen

I sin skrift redovisar Ahlberg vid sidan om och för sammanhangets skull sin syn på tidsläget. I den övergångsperiod han de facto levde i, där det gamla feodalt präglade ståndssamhället höll på att övergå i ett liberalt präglat konkurrenssamhälle, vet han besked om mycket. Han tror sig veta att han lever i en rörlig tid där ”så mycket både sant och falskt blandar sig om varandra”. Vidare att kvinnan saknar mannens beräknande förstånd och att det därför gäller att hålla henne i tyglarna. Till kärleksverksamhet duger hon men inte som förkunnare. Han värjer sig också mot en hotande ”okristlig religionsfrihet”. Man får inte tro vad som helst i Ahlbergs Sverige.

När Ahlberg talar på det sättet demonstrerar han att den andliga klarsyn, som jag förutsätter att hans av honom själv omvittnade omvändelse¹ innebar, sannerligen inte gällde alla livets områden.

Men han har också annat att säga i en tid då det plötsligt blivit möjligt för den uppfinningsrike och förslagne att bygga upp en förmögenhet. De rikas guldhögar väcker, påstår Ahlberg, ett hungrande och rovgirigt proletariet.

Det vittnar, tycker jag, om god iakttagelseförmåga när Ahlberg påstår att kristendomen blivit en modesak och en galanterivara och att både höga och låga begär att få höra Guds sanning. När han i ett annat sammanhang påstår att t o m ”oomvända” uppskattar väckta skolmästare och bönder, anar jag medkänsla med oomvända som vill väl.

Men de nya ögonen då och den andliga klarsynen? Har han ingen användning för dem i dessa sammanhang? Med dem har han med en samlad väckelse bakom ryggen observerat att de flesta människorna i Sverige är avgjorda motståndare till Guds rike och att de icke väckta prästerna är präster för ”brödförsorget”.² Dessa onyanserade generaliseringar synes mig blott alltför mänskliga.

Att mina bedömningar här går stick i stäv med väckelsens egen svartvita historieskrivning är kanske värt att notera.

I slutändan bestämmer kyrkan

I sina yttranden om det borgerliga samfundet avslöjar sig Ahlberg som lutheran. Bibelns mångtydiga hållning till kungar, överhet och makthavare är svårsmält för de flesta. Men Ahlberg gör det enkelt för sig Dogmen, den systematiserande sammanfattningen av de bibliska lärorna som det är så svårt att klara sig utan, har fått ersätta de spretande bibelorden. Enligt den lutherska dogmen kommer överheten från Gud och med det låter sig Ahlberg nöja.

För Ahlberg har staten till sitt förfogande lagens bokstav, kyrkan livet och andan. Kyrkan är ett nådesförbund, staten ett lagförbund. De två är alltså åtskilda.

Staten skall på den grunden återlämna sin orättmätigt förvärvade makt över kyrkan. Kyrkan måste få bestämma på egen hand. Den favören unnar han däremot inte staten trots att inte bara kyrkan utan även staten, enligt Ahlbergs och en samlad väckelses mening, förfogar över den kristna sedelagen. Staten behöver enligt Ahlberg kyrkans hjälp för att klara sin sedliga uppgift.

Staten är som en sedelagens väktare förpliktad att befrämja en kristlig lagstiftning och vördanden för denna. Den är dessutom skyldig att bekämpa alla tendenser till falsk och

¹ Om denna kan bland annat läsas i ”Missionsföreningen, såsom den levande själen i församlingkroppen av Torbjörn Larpers. Uppsatsen tryckt i ”Ingång” nummer 4/1997. I uppsatsen finns också referenser till litteratur om den på 1850-talet framväxande väckelsen.

² Ahlberg 1857, s 17, 9, 25, 39, 23.

djävulsk lära. Religionsfriheten får inte gå så långt att den kristliga sedligheten i samhället ställs i fråga.

För att orka med denna sin kristliga uppgift står kyrkan till tjänst för att ingjuta allt mera av sitt liv och sin anda i det borgerliga samfundet.

Konsekvensen av detta resonemang blir att kyrkan på väsentliga områden står över staten. Är det realistiskt att se det så kan man fråga sig och framför allt är det rätt? Är inte kyrkan även i trosförsamlingens form driven av blandade motiv, där egenrättfärdighet och självhävdelse inte sällan gör sig påminda och därför långtifrån ofelbar i sin kristlighet. Och kan inte understundom även staten vara inspirerad av liv och anda.

Frågan är i slutändan om inte Ahlberg hänger sig åt önskedrömmar. Kyrkans grepp över samhället håller ju under 1850-talet på att försvagas. Det forna kristna enhetssamhället är på god väg att ersättas av ett allt mer individualiserat samhälle där kyrkan som kyrka så sakteliga håller på att bli en röst bland flera. Otvivelaktigt är det så. Men det ser inte väckelsemannen Ahlberg. I det avseendet är han inte upplyst.

Den är kristen som tror och är omvänd, ingen annan

Dopet är ingen garanti för Ahlberg. En döpt människa kan samtidigt mycket väl vara en hedning. Inte ens förkunnaren är automatiskt kristen. Kristen är att vara tillhörig Jesu fårahus och förutsättningen för detta är tro och omvändelse, inget annat.

Med omvändelsen följer osvikliga tecken. En omvänd kristen bekänner Guds ords sanning, framför allt sanningen om försoningsnåden. Till den frid som följer av försoningsnåden hör att göra gott mot var man, i synnerhet mot trosbröderna.

Ahlberg räknar upp en rad kännetecken på den kristne; djup andlig fattigdom, barnsligt och enfaldigt kärlekssinne, försakelse av sig själv och världen, sanningskärlek och trohet i det lilla, okonstlad uppriktighet i andan. Dessutom tar de sant kristna ansvar för svagare kristna genom att förmana och undervisa dem. De tar också ansvar för allmänt försummad barnavård liksom för försummad uppfostran. Uppgifterna tycks omätliga.

Dessa ord måste förstås både som konstateranden och förmaningar till de egna. Som sådana måste de tas på stort allvar. Det som här sägs kom nämligen i långa stycken att förverkligas ute i landet och det med en kraft och ett allvar som saknar motstycke. Väckelsens sammanslutningar, vare sig de kallades föreningar eller församlingar, utförde kort uttryckt storverk

När detta väl är sagt måste följande tilläggas; jag tror att församlingar, typ väckelsens sammanslutningar fungerar som det vi numera gärna kallar nätverk. Om sådana nätverk vet vi en del idag, inte minst om nätverk typ frivilliga föreningar med ideella mål. Om dessa gäller; i nätverket finns starka och svaga, där finns dolt förtryck och dold belöning, där finns osynliga rang- och hackordningar, där finns sånt man får säga och sånt som är otillåtet att yttra. Detta oberoende av om det handlar om troendeförsamlingar eller andra föreningar, eller om sammanslutningarna var från 1850-talet eller är nutida.³

Men nätverksteorier i alla ära. De ger bara en del av sanningen om 1800-talsväckelserna sammanslutningar. Trosglöden, kraften och omsorgen i dessa vittnar om något helt annat än dolda agendor.

Åter till Ahlberg och hans syn på den nödvändiga omvändelsen. För Ahlberg är det angeläget att skilja ut de kristtroga själarna från alla andra men ibland är han oklar i bedömningen. Tillhör en lagpredikant eller en lagbunden Guds utvalda? Ahlberg ger inget säkert besked. Visserligen har mången lagpredikant röjt Guds väg, påstår han, men till lärokallet hör de definitivt inte.

³ Teorier om nätverk kan studeras i Sociala nätverk och fält. Opuscula Historica Upsaliensia 28. Håkan Gunneriusson (red). 2002.

Separatisterna och baptisterna är Ahlberg också skeptisk mot. Han betvivlar att separatisterna är i besittning av det himmelska goda bara därför att de separarerat. Däremot betvivlar han inte deras barnskap. Bakom orden anar man en man i beråd. Har ändå inte separatisterna och baptisterna valt den goda delen?!

Däremot är Ahlberg klar över vart de hör som i vänskap till världen förnekat Guds namn, eller de som är blinda för vilka som är uppenbart ogudaktiga. Att dessa skulle räknas bland de troende är för honom otänkbart.⁴

Avgjort anser Ahlberg att hans urskillningsförmåga beror av att han äger trons nya ögon. Han kan dessutom hänvisa till otaliga skriftbevis för att hävda riktigheten i sin hållning. Men frågan är ändå om han inte fått sina ögon fördunklade. Fördunklade av det angelägna ärendet. Kyrkans reform är en nödvändighet och till reformen hör entydighet och klarhet i uppfattningen. Ont måste kompromisslöst skiljas från gott och rätt från fel.

Den grundfördärvade statskyrkan

Att kyrkan och staten lever i förening ansåg Ahlberg förnedrande. Det enda som kan rättfärdiga ett sådant förbund var att hela staten blir en sann kyrka. Men det anser Ahlberg omöjligt.

Från allra första början, d v s från konstantisk tid och framåt, försvagades kyrkan och förlorade kraft av sin förening med staten, hävdade Ahlberg. Till detta kom att läran allteftersom förfalskades och att hedniska seder infördes. Reformationens protest innebar en uppräckning men resulterade aldrig i någon definitiv bättring. Tron och kärleken i Kristus saknades.

Efter dessa övergripande slutsatser närmar sig Ahlberg den svenska problematiken. Felet med den svenska statskyrkan är att denna avvikit från sin bekännelse, bolat med världen och staten, utfärdat straff och stiftat förföljelselagar. Framför allt har statskyrkan inte förstått vad nåd är. Nåd har ersatts med att göra så gott man kan. Statskyrkans missbruk har lett till att vi fått separatister, baptister och mormoner, menade Ahlberg.

Den svenska kyrkan har blivit föråldrad, lämplig endast för utvärtes gudstjänst, fortsätter han. Allt annat i henne är fördärvligt. Sakramenten vanvårdas, nattvard delas ut även till kyrkans fiender, konfirmationen är en faslig lögn, fattiga barn lär sig ljuga och skrymta, kyrkotukten är bannlyst. Barndopet följs inte upp. Man missbrukar Ordet vid konfirmation och nattvardsgång och tvingar folk till kyrkan liksom till nattvarden.

Statskyrkans präster, påstår Ahlberg drastiskt, tror sig om undret att kunna göra alla till sanna lärjungar genom att påbjuda kyrkobesök liksom allmän nattvardsgång. Dessutom driver kyrkans tjänare ut djävlar i Jesu namn genom att påbjuda Skrift och kyrkoplikt till tjuvar och skökor

Otrogna präster döms ut, liksom präster som dragits till Swedenborgianismen. Enbart som statens representanter och som kommunala ombud skall präster av det slaget lydas.

Trots dessa tirader har Ahlberg ännu inte nått dit han vill komma. Roten till det onda anser han vara att den svenska statskyrkan låter styrelse och självvård uteslutande handhas av det offentliga läroämbetet, modellerat utifrån Gamla testamentets ordningar. Prästerna nedvärderar sockenbornas potential. De har inte förstått att Herren ur de sant troendes led kallat ett andligt prästerskap.

Genom att ta vara på de troende sockenborna skulle kyrkan växa sig stark, biskopar efter Herrens sinne träda fram, liksom herdar, äldste, profeter och evangelister.⁵

⁴ Ahlberg 1857, s 24 f, 44, 22, 32, 25, 61, 68, 29, 16, 71.

⁵ Ahlberg 1857, s 73 ff, 12, f, 21, 70, 75 ff, 23 f, 32.

Ahlbergs sanna kyrka vilar på gammal grund men mest på ny

Ahlberg trodde förmodligen att han såg både klart och rätt med sina av omvändelsen nyöppnade ögon. I vilket avseende han gjorde detta kan diskuteras. Klart är att han bar på visioner som inte enkelt låter sig förenas. Han var å ena sidan förankrad i traditionell svensk luthersk fromhet, å den andra banade han väg för en ny kyrkostruktur.

Noas ark från Gamla testamentet låter Ahlberg vara en förebild för Kristi kyrka, en ark som befinner sig i ett slags landsflykt med "Lammet" som ledsagare. Där Lammet är där är kyrkan.

Denna bild är dock inte den enda. Som förebild överträffas den av Ahlbergs föreställningar om den första apostoliska kyrkan. Denna kyrka var svag till medlemsantalet men stark i Guds kraft. Ordets tjänare i henne tillhörde inget eget stånd eller prästadöme. Allvarlig kyrkotukt bedrevs, uppenbart ovärdiga medlemmar uteslöts inte bara från den nästan dagligen firade nattvarden utan även från samfundet. Kyrkan bestod till allra största del av uppriktiga själar.

När Ahlberg i annat sammanhang tecknar den ideala kyrkan som skrifttrogen, apostolisk och evangelisk tyder det på att han bar på ideal som stammade från den Svenska lutherska enhetskyrkan. Det gör även hans ord om att Guds ord skall predikas i dess heliga enhet och sammanhang.

När han i ytterligare ett annat sammanhang hävdar att rätt tolerans är att mana dem som är fiender i ett köttsligt sinne att låta försona sig med Gud, kan den utsagan härledas till fromhetsriktningar av skilda slag. Det kan också talet om att en församlings kärna består av kristligt sinnade medlemmar, även om den tanken var något av ett signum för den inre missionsrörelse som Ahlberg själv företrädde.

För en man som så tydligt betonade trosförsamlingsidealet måste Frälsarens tal om ogräset som tillåts växa bland vetet ända fram till skördetiden, väcka frågor. Att Ahlberg godtar att inte alla i de yttre kyrkosamfunden äger trons liv är uppenbart. Han talar om de yttre kyrkosamfunden som snäckskal där de äkta pärlorna är dolda för världens blickar. Och han redovisar även sådant i Nya testamentet som visar att det inte alltid var så väl beställt med trons renhet ens i de nytestamentliga församlingarna. Men, hävdar Ahlberg, det står illa till i ett samfund när det icke göres en noggrann åtskillnad mellan det rena och det orena. Han exemplifierar med de skaror av skrymtare och uppenbart ogudaktiga som i hans samtid ges tillträde till Herrans heliga nattvard.

Helt har inte Ahlberg gett upp tron på den traditionella svenska enhetskyrkan. Han kan tänka sig att den lutherska kyrkans husandakt, liksom dess efterföljare de nyintroducerade bibelförhören, skulle kunna hålla tillbaka konventikelväsendet. Och han ser gärna att den inre missionsrörelse han företräder tar sig kyrkliga former, inte frikyrkliga och han ber till Gud att kyrkan skall få behålla sin evangeliska trosbekännelse.

Man kan tycka att Ahlbergs ständigt återkommande varningar för separation visar att han tog klar ställning mot alla former för frikyrkobildning. Men så är inte fallet. I själva verket förutser han en separation när tiden väl blir mogen, om inte förr i den antikristiska nöden. Innan den tiden inträtt har alla sanna kristna till uppgift att kämpa vidare i de gamla strukturerna. De får be för olyckliga lärares omvändelse och kyrkans upprättelse, bilda missionsföreningar och prästmöten samtidigt som de behåller de gamla formerna. Dock finns gränser för uthålligheten. Det får inte ske att de reformerande krafterna sjunker ner i det kyrkliga domnings- och dödstillståndet.

Ahlberg är noga med att andligt sinnade präster visas vördnad och kärlek. Dessa å sin sida förutsätts vara tacksamma för all assistans de kan få av adjunkter hämtade från den troende allmogen, detta även om medhjälparna icke är försedda med kapp och krage.

Villkoren för Ahlbergs framtida solidaritet med den lutherska kyrkan är många. Ett av kraven är att kyrkan skall få makt över egna ärenden. Det betyder att kyrkan utan inblandning

från den världsliga överheten själv skall äga att besluta över ordets förkunnelse, sakramentens förvaltande liksom över själavården. Samtidigt skall hon ge upp det automatiska ledarskapet i borgerliga ärenden.

När Ahlberg ordar om att kyrkan själv skall bestämma över sin egen styrelse och sin egen organisation blir Ahlberg revolutionär. De troende skall i hans framtidsvision ha friheten att bland de troende sockenborna välja äldste och lägre kyrkostyrelse (presbyterium) som har att vaka över den offentliga gudstjänsten. De skall dessutom svara för undervisningen (skolan), fattigvården (diakoniet) liksom andra barmhärtighetsverk. Alla troende husfäder bör med lika beräknad rösträtt ha rätt att ensam välja lärare, herde och församlingens betjäning med ordet, sakramenten och annan nödig kärleksplikt.

De sanna kristna skall vidare, ju förr desto hellre, bilda en brödraförening under vars ledning den kristna kommunen inom samhället kan pröva den lärare eller den tjänare som skall stå i församlingens tjänst. Först på den grunden kan ett sant kyrkligt samhälle upprättas och falska lärare undvikas, förfäktar Ahlberg.

Man skall naturligtvis förstå detta som framtidsdrömmar, men inte desto mindre som drömmar som visar att hans inomkyrklighet stod på bräcklig grund.⁶

Hur skall man då bedöma denna trosförsamlingsmodell som den här träder fram mitt i alla försäkringar om trohet mot gammal ordning. Att Ahlberg har en övertro på de troendes andliga förträfflighet står väl klart för envar. Vad nu denna kan komma sig av, måste man fråga sig. För mig står det klart att han är förblindad av sin omvändelse. Hans andliga upplevelser har så gripit tag i honom att han överskattar både sig själv och sina troende medsyskon.

När detta är sagt måste påpekas att Ahlberg har bibelorden för sig, något som han också gärna demonstrerar. Bibelorden står mänskligt talat som spön i backen i Ahlbergs framställning.

Det är inte utan skäl Ahlberg radar sina bibelord om de troendes gemenskap. På Ahlbergs egen tid var just trosgemenskaperna en av nycklarna till väckelsens framgångar. Idag tillhör enligt min mening just trosgemenskaperna en av förutsättningarna för den kristna trons framtid. Vi behöver dem i vår kamp för trons överlevnad.

Frågan är inte om vi behöver trosgemenskaper, mer hur dessa skall se ut. Det vore i reflexionen över detta enfaldigt av oss om vi inte både drog lärdom av och lät oss varnas av erfarenheterna från 1800-talet.

Den inre missionens bakgrund. Visionen

Det må vara hur som helst med just Ahlbergs framtidsdrömmar. Framtidsdrömmarna hade i vilket fall som helst redan börjat förverkligas och det tydligast demonstrerat i den 1846 i London bildade Evangeliska alliansen. Samtidigt med bildandet spreds alliansidén med sina visioner om yttre och inre mission till lågkyrkliga väckelsekretsar i Sverige. Bland andra lät sig P A Ahlberg påverkas. Syftet med den inre missionen var i Ahlbergs tolkning att missionera bland döpta hedningar i en förvärldsligad statskyrka. Den yttre missionen skulle missionera i länder som ännu inte nåtts av kristen tro.

När Ahlberg skrev sin ”Om den inre missionens organisation” låg allt fortfarande i sin linda. Ahlberg nämner att ett fyrtiotal missionsföreningar grundats i nordöstra Småland och i Östergötland. Men mer var på gång i Stockholm och annorstädes. Framför allt var riktlinjerna liksom målsättningen förvånansvärt väl klarlagda. Det visar konkretiseringarna i Ahlbergs bok.

Hur mycket denna bok kom att innebära för utvecklingen i Sverige är ännu inte systematiskt undersökt. Men man behöver bara ställa Ahlbergs framställning mot E J Ekmans

⁶ Ahlberg 1857, s 19, 40, 46, 69, 75, 28, 14ff, 72f, 59, 40, 15, 21, 26f, 42, 38, 78f, 80.

Inre Missionens historia i fem band, som började utgivas 1896, för att förstå vilken riktgivare ”Den inre missionens organisation” egentligen var. I långa stycken blev Ahlbergs drömmar om församlingen förverkligade och då oftast i form av en kraftigt expanderande frikyrkobildning.

Ahlberg talar om vår mission i de yttersta tiderna. Den gammaltestamentliga anknytningen till Noas ark och det kaotiska tillstånd som då rådde, ger honom tillfälle att skilja sann från falsk mission i den yttersta tiden. Den Evangeliska alliansen representerar den sanna missionen så länge den inte tar till någon slags domsmakt.

I sin vision låter Ahlberg arkens duva representera den sanna missionen. Som sådan är den fridsstiftande, inte partisk och kallsinnig, inte benägen till det kiv, det nit, den vrede och de tråtor som hotar att uppfräta de kristna. Den sanna missionen undflyr ytterligheterna i läroupfattningen, påstår Ahlberg. Den varken missbrukar lag eller evangelium, den är varken sträng eller mild i uppfattningen. Den med 1850-talets religiösa förhållanden bekante inser att Ahlberg här positionerar sig i mittfältet mellan väckelsens i Stockholm lagiska och evangeliska riktningar.

Huruvida eller i vilken mån Ahlberg är upplyst i sina visioner är fråga för sig. Duvans och väckelsens påstådda mildhet och opartiskhet måste ställas mot det obönhörligt hårda och onyanserade tonläget i uppgörelsen med de döpta hedningarna i den gamla enhetskyrkan.⁷

Den inre missionen som association

Under den första hälften av 1800-talet var samhällsomvandlingen i Sverige påtaglig. Samtidigt växte befolkningen kontinuerligt. Det gamla ståndssamhället knakade i sina fogar. Det dög inte längre att dela in befolkningen i adel, präster, borgare och bönder på sätt som skett hittills. Den formationen motsvarade inte längre verkligheten när nya samhällsgrupper ryckte fram såväl nedifrån som uppifrån.

För att råda bot och åstadkomma samhällsförbättring organiserade sig initiativrika medborgare i föreningar för gemensamt bästa. Detta visade sig, åtminstone temporärt, vara rätt metod. Föreningar växte fram som svampar ur jorden.

Det kunde röra sig om föreningar av vitt skilda slag, från sparkassor på den ena kanten till skyddsföreningar för utsatta kvinnor på den andra.

Också statsmakten insåg att föreningsväsendet var en vän i nöden. Ett tecken på det var att överheten inofficiellt myntade doktrinen om det fördelaktiga i samverkan mellan frivilliga krafter och statlig myndighetsutövning. Föreningsväsendet kom av den anledningen på Kunglig Majestäts initiativ att knytas till överhet och stat via föreningarnas styrelser och kungliga privilegier.

Bland annat Geijer benämnde hela denna företeelse associationsväsendet. Den beteckningen har tagits upp av dagens historieforskare som gärna benämner de frivilliga föreningar som tillkom under den första hälften av 1800-talet för associationer. Därav detta avsnitts rubrik, ”Den inre missionen som association”.⁸

Även det tidiga artonhundratalets väckelse drogs in i associationsväsendet av ovan anförd typ. Även P A Ahlberg gjorde det, något som jag nu skall visa.

Helt i stil med tidstypiska föreningsstadgar markerar exempelvis Ahlberg missionsföreningens målsättning i inledningsparagrafen i sin mall till stadga för en missionsförening. Formellt var missionsföreningen också en bland många föreningar. Ahlberg stadgar om månadssammankomster, distriktsträffar och årsmöten. Han talar om hur en styrelse skall se ut med ordförande, sekreterare och kassör. Han betonar vikten av en matrikel

⁷ Ahlberg 1857, s 6, 27, 33, 35 f.

⁸ Se Torkel Jansson, Adertonhundratalets associationer. Forskning och problem kring ett sprängfullt tomrum eller sammanslutningsformer och föreningsformer mellan två samhällsformationer c:a 1800–1870. 1985.

över medlemmarna. Om missionsföreningens styrelse föreslås att halva antalet av ledamöterna skall avgå årligen och att nya skall inväljas i deras ställe. Detta såvida inte sällskapet (sic) finner för gott att alla de gamla ledamöterna kvarstår.

Till associationsväsendet hörde att leva på frivilliga sammanskott. Staten tillsköt ingenting. Också Ahlbergs missionsförening förutsätts ekonomiseras av sådana frivilliga sammanskott.

Som verksamhetsgrenar nämns hus- och sjukbesök liksom fattigvård och sjukvård samt inrättande av barnhem, skolor, arbets- och syföreningar liksom skyddsmödrasällskap. T o m bagerier och bryggerier nämns som möjliga verksamhetsområden.

Det är dock långt ifrån att Ahlberg helt låter sig uppslukas av tidens associationsväsende. T o m när Ahlberg medvetet formar sin inre mission som vore den en förening bland andra, skiner det igenom att missionsföreningen är något förmer. Tydligast kanske när Ahlberg mitt i sin redovisning av hur en styrelse skall se ut påpekar att inga andra än allvarligt nådesökande får inskrivas i föreningen. Eller när han påminner om att medlemmar måste vara beredda att motta förmaningar liksom att vid oredlighet bli skilda från föreningen. I föreningen är, påpekar Ahlberg, en helig tukt nödvändig. När Ahlberg skriver så modellerar han inte utifrån tidens associationsväsende utan från Nya testamentets församlingsordningar.

Att rörelser, vilka de än är, inte förblir opåverkade av tidens ideal och sammanslutningsformer tycks mig genom dessa referat bekräftade. Trots Ahlbergs skarpa gräns mellan tro och otro, mellan religiöst och världsligt, förmådde han ändå inte organisatoriskt stå på egna ben. Som alla andra organiserade sig han, och väckelsen med honom, i tidstypiska associationer. Insikten om detta öppnar förhoppningsvis våra egna ögon för behovet av ytterligare reflexion över våra egna församlingsstrukturer och deras beroende av den tid vi lever i.⁹

Missionen som församling

Bilden av missionsföreningen som en regelrätt kristen församling är dock den som dominerar i Ahlbergs föreställningsvärld. Det betyder att han drömmer om och planerar för inremissionsföreningar som vuxit ut till regelrätta och kompletta nytestamentliga församlingar. Dessa församlingar omfattar i Ahlbergs förhoppning det kristna livets i hela dess omfattning.

I dessa församlingar är det som vi redan observerat de troende som äger bestämmanderätten. De troende kallar sina äldste och sina presbyterier (samfund av äldste) och dessa styr sina församlingar med gudomlig auktoritet. De som inte undandrar sig hörsamhetsplikten visar undergivenhet även i timliga ting både för samvetets och Herrans skull. De äldstes andliga överhet är förordnad av Herren de goda till pris och de onda till straff om jag tillåts tala med Ahlbergs ord.¹⁰

Missionen som samfund

Även samfundstanken var levande för Ahlberg. Han talar om synoder och centrala konferenser, om centraliserad skolutbildning, om reglementen liksom om missionsskolor. Av vikt är att de till läroämbete lämpade lekmännen får tillräcklig utbildning. Han förutsätter centrala regelverk för söndagsskolor och fattigskolor.¹¹ Detta för att nämna det viktigaste.

⁹ Ahlberg 1857, s 53 ff, 45 f, 58, 60, 66 f, 63.

¹⁰ Ahlberg 1857, s 41, 44, 72, 78.

¹¹ Ahlberg 1857, s 80, 63, 47, 41, 49, 61 f, 72, 48, 56 f.

Vad skall man då säga om detta?

Därmed har min framställning nått vägs ände och vi frågar oss: Vad skall man då i slutändan säga om Ahlberg och om hans missionsföreningar?

För min skull jag vilja hävda

att Ahlberg är svartvit i sin framtoning trots att verkligheten inte är svartvit.

att han trots höga andliga anspråk många gånger är blott alltför världslig..

att han är närmast blind för de troendes svaghet och ensidig i sina domar både mot kyrka och enskild

att omvändelsen öppnade hans ögon. Han och de omvända såg med nya ögon på det trons nya liv som andra inte ens upptäckt.

att han och hans missionsföreningar vittnar om väckelsens väldiga kraft.

att han driver på för en församlingssyn, som mitt i sin ensidighet, ändå till sin grundstruktur är oumbärlig.

.